

ANTE MATKOVIC
Split

Nemiz na navozima u Splitu

Ovo je kratak prikaz nekih akcija koje su izveli radnici brodogradilišta »Split« u vrijeme talijanske okupacije od aprila do kraja decembra 1941. godine. Radi se naime o fragmentima iz borbi, prema kazivanju Nikole Aračića — Đađe, ondašnjeg sekretara partijske ćelije u Brodogradilištu. Ponegdje su utkani detalji i iz drugih izvora, u prvom redu iz Muzeja narodne revolucije u Splitu.

Jaka partijska ćelija u škveru

— Našu ćeliju, kaže Nikola Aračić, sačinjavalo je pet do šest mehaničara i trasera. Kasnije je u Partiju primljeno više radnika pa je došlo do cijepanja organizacije. Tada su mehaničari dobili svoju organizaciju. U Brodogradilištu je u to vrijeme bilo 15 ili 16 članova KP. Ne sjećam se datuma kada sam 1941. postao sekretar ćelije. Mislim da je prije mene bio sekretar Mario Katunarić ili Piplović. Sastanci su se održavali po odjeljenjima jer je svaka ćelija imala više odjeljenja i to je bolje odgovaralo ilegalnom radu. Zadatke sam prenosio usmeno a kao sekretar dobivao direktive od Mjesnog komiteta.

SKOJ je također bio vrlo snažna organizacija koja je izvršavala najteže zadatke. Nikada nećemo zaboraviti likove mladih komunista Reića, Marinkovića, Smoje i mnogih.

Kada je okupator pokušao proširiti svoju fašističku organizaciju GIL među mlade radnike, SKOJ se tome suprotstavio. Zbog toga su mnogi ostali bez posla, i uslijedio je masovan odlazak Skojevaca u partizane, o čemu danas svjedoči spomen-ploča na zgradi valjka za krivljenje limova.

Skojevci su se isticali u rasturanju štampe, raznim sabotazama i drugim akcijama. Stavljali su »bavu« u ležajeve strojeva, željezne komadiće među zupčanike, bacali bakar i bronz u more itd.

Hapšenja radnika

Nakon napada na SSSR i poziva CK KPJ na ustanak trebalo je odnose s Talijanima zaoštriti. To naročito dolazi do izražaja po dolasku Končara u Split. U vezi s našim prvim štrajkom priča Aračić, došli smo masovno pred

zgradu uprave tražeći razgovor radi obračuna lire i povećanja nadnica. Bilo je tu oko 500 radnika, nisu htjeli sa svima razgovarati i zato smo izabrali delegaciju. U međuvremenu je komesar Šuperina razgovarao sa prefektom koji po nas pošalje »Combi«.

Radnička delegacija poreda se u kancelariji prefekta. Obučen u fašističko oficirsko odijelo stigao je i prefekt Zerbino. Stađe i naduto pozdravi »Viva Duce!« Nismo otpozdravili, dogovorili smo se da ne govorimo talijanski i ne pozdravljamo fašistički. Zerbino ponovi ceremonijal i ušeta se po kancelariji mrmljajući: »Kakva je ovo delegacija radnika koja ne pozdravlja Musolinija?!« Ipak dovedu tumača i zapodjenusmo razgovor. Htjeli su nas na kraju učiniti odgovornim za sve što se dogodi među radnicima, što smo odbacili tvrdeći da ne možemo biti odgovorni za radnike koji, kako rekosmo, mogu upravo ovog časa započeti štrajk.

Nakon toga zareda hapšenje rodoljuba i njihovo zlostavljanje. Žrtve tih zločina pričaju:

Paško Krstulović: Moj sin Vinko je uhapšen 15. VII 1941. bio je mehaničar u Brodogradilištu. Mučen je 15 dana u karabinjerskoj stanici i 25. XI 1941. izveden pred Specijalni sud za Dalmaciju u Šibeniku. Mario Montić, koji je bio na istom procesu, navodi: Uhapšen sam kao mehaničar 8. IX 1941. Tada su bili uhapšeni Bogoslav Dumanić kotlar i Drago Staničić mehaničar. Uhapsio nas je tenente Vacca. Karabinjeri su nas tukli putem, a u stanici su nastavili. Davali su nam ricinus, sodu, te na nas stavljali nekakve životinjice koje su nam otvarale rane uz užasne bolove. Dobili smo svaki po 6 godina robije.

Mario Matoković, pomorski strojar: Bio sam uhapšen zbog štrajka u Brodogradilištu. Ponovno sam uhapšen 12. XI 1941. godine i sa ostalima odveden na Lipare.

Vlado Šubašić: Kao radnik u Brodogradilištu bio sam 1941. godine uhapšen od trojice talijanskih agenata. U policijskom sam zatvoru ostao oko mjesec dana, a potom odveden u Trogir. Tu sam ostao u sudskom zatvoru više od 3 mjeseca.

— Čim su počele naše akcije, priča Aračić, fašisti su osnovali i u Brodogradilištu zatvor. Tu je bila i grupa od desetak karabinjera. Uhapšeni su najprije tu mučili. U Brodogradilištu su teško dolazili do doušnika pa su ih dovodili izvana, kao npr. Maleša. Taj opasan provokator pravio se kao da zlo ne misli. Provocirao je ljude i njegovom krivnjom ih je najviše palo u tamnicu. Nakon kapitulacije fašističke Italije na Visu je osuđen na smrt.

Radnici odgovaraju još većim sabotажama i akcijama

20. decembra 1941. PK KPH za Dalmaciju upućuje CK KPH dva pisma. U prvom stoji:

— . . . Dalje ćemo navesti sabotажe koje smo proveli u Splitu za vrijeme napada na SSSR. Paljenje dvaju velikih transportnih brodova, jedan od 4000 t, a drugi od 8000 t, paljenje jednog velikog vojnog skladišta, nadalje sabotажe sa 4 ratna broda u Brodogradilištu . . . a minonosci »Ko-

bac« i »Orao« bili su dva puta teško oštećeni eksplozivom. Ova dva minonosca trebala su prije 4 mjeseca isploviti, ali se još nalaze u Splitu na popravku.

Prije mjesec dana isplovio je minonosac »Orao«. Putem je zbog sabotажe nastalo oštećenje i morao se ponovno vratiti u Brodogradilište. Potopljene su dvije jahte, jedna sa velikom količinom municije, a druga vlasništvo guvernera Dalmacije Bastianinija. Osim toga brodograditelji su izvršili još neke sabotажe.

O citiranim sabotажama postoje nešto različita mišljenja koja ne mijenjaju suštinu stvari.

Ante Rudić kaže: O akciji »Orao« raspravljalo se na sastanku Odjeljenja kotlara u stanu mehaničara Marija Katunarića. Prisustvovao je i Edo Santini, sekretar MK. On je tada rekao da će uskoro biti popravljen »Orao« i da ga moramo onespobiti. Ja sam stajao na straži, a ostalo su učinili Ozretić i Katunarić. Eksploziv koji je postavljen u kotlovske cijevi donio je bojadaris Karlo Vušković.

Aračić tvrdi da su to bili minolovci i minopolagači. Radio sam sa drugovima na popravku »Orla«. Pri završetku radova donesena je odluka da se u kotlovske cijevi stavi eksploziv. Prilikom potpaljivanja kotlova brod je uslijed eksplozije oštećen.

Istovremeno su mehaničari stavili »bavu« (strugotinu) u ležajeve »Orla«, »Sokola« i »Kopca« koji su se istovremeno nalazili na popravku. »Orao« je pretrpio najveća oštećenja. Zanimljivo je da Talijanima nije pošlo za rukom da saznaju tko je izvršio akcije.

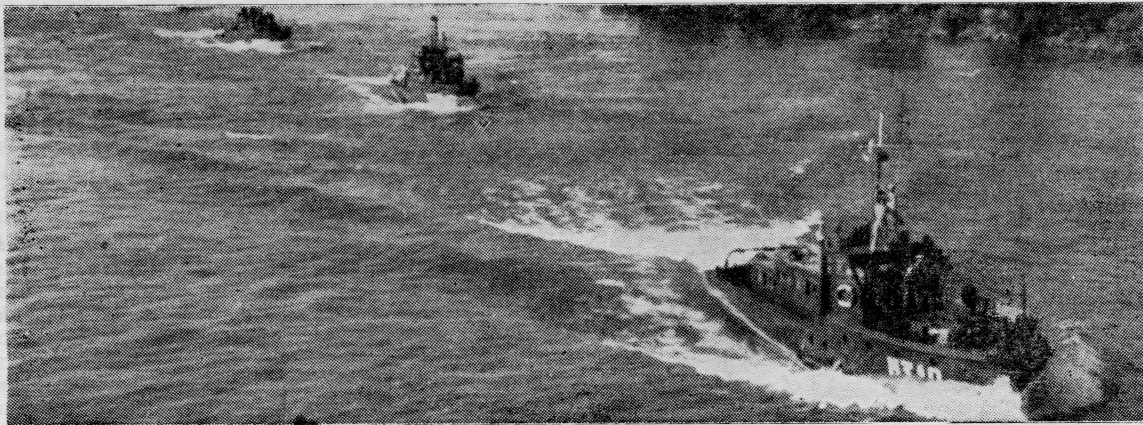
Evo što govore učesnici:

Ante Antonini, bojadaris: U IX mjesecu 1941. dok sam radio u Brodogradilištu, uhapsili su me sa 120 radnika jer sam radio na »Orlu«.

Mehaničar Frane Duplančić: Mislim da je bio mjesec septembar ili oktobar 1941. kada je po mene došao Vlado Maleš. U karabinjerskoj stanici me saslušavao brigadir Mario de Luca. Dao mi je ispiti dvije čaše gorke tekućine koje su prouzrokovale velike bolove u želucu. Tukli su me od 16 sati do 01 u jutro i još mi dali popiti 4 čaše gorke tekućine te me tri puta vješali.

— Značajna akcija, ističe Aračić, bila je paljenje jahte prefekta Paola Zerbina i skladišta. Akciju je izvela partijska organizacija. U prazan »važ od boje« stavljena je pilotina natopljena benzinom. Kemičari u gradu dali su nam staklenku s nekakvom kiselinom koja u određenim uslovima izaziva plamen. Ovu akciju je izveo član KP Jere Mitrović.

U drugom pismu, koje prije spomenuh, PK KPH za Dalmaciju piše: »Radnici Brodogradilišta su pokrenuli akciju nedjeljnog rada. Fašisti su to saznali i sami obustavili nedjeljni rad te istovremeno uhapsili oko 50 radnika. Na škveru su radnici oštetili veliku dizalicu. Dizalicu su oštetili kotlari Ante Rudić i Pere Ozretić«.

Jedinice riječne flotile na vježbama